

DOI 10.4467/12332135KRA.24.006.20770

Konrad Meus

ORCID: 0000-0002-6865-2174

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
Instytut Historii i Archiwistyki

Rzecz o nowej historii regionalnej, czyli praktyczny wymiar badań historyczno-archiwalnych

A new regional history, i.e., the practical dimension of historical and archival research

*Losy historyczne sprawiły, że od wieków najwyższą
wartością Polaków jest ojczyzna. Wszelkie nasze
działania winny jej służyć. Określając zasady regionalizmu
polskiego, jesteśmy pomni tego, że dobrem nadrzędnym
dla nas wszystkich jest Polska.*

Fragment „Karty Regionalizmu Polskiego” uchwalonej
we Wrocławiu 25 września 1994 r.

SŁOWA KLUCZOWE: nowa historia regionalna, muzea regionalne, regionalizm, regionalistyka

KEY WORDS: new regional history, regional museums, regionalism, regional studies

ABSTRAKT: Współcześnie badania regionalistyczne, podobnie jak w ubiegłym stuleciu, cieszą się autentyczną estymą wśród polskich oraz zagranicznych historyków, etnografów, historyków sztuki. Efektem tego są licznie ukazujące się publikacje monograficzne, zarówno jedno-, jak i wieloautorskie. Niemniej nowoczesna regionalistyka lub nowa historia regionalna powinna wykraczać poza przyjęte schematy. Stąd od dzisiejszych specjalistów z dziedziny historii oczekuje się wykorzystania wyników ich badań prowadzonych w archiwach do wzmocnienia dwóch istotnych dla lokalnych i regionalnych społeczności płaszczyzn. Po pierwsze do kształtowania tożsamości mieszkańców miast i wsi, a po wtóre do oddziaływania na gospodarkę w myśl wdrożonej w Polsce przed kilkoma laty reformy szkolnictwa wyższego, gdzie położono akcenty na tzw. współpracę uczelni z otoczeniem

społeczno-gospodarczym. Niniejszy artykuł jest próbą ukazania najnowszych sposobów wykorzystania wiedzy historycznej do kreowania m.in. oryginalnych i unikatowych produktów turystycznych na przykładzie wybranych małopolskich miast oraz wsi.

ABSTRACT: Nowadays, regional research, just like in the last century, enjoys genuine respect among Polish and foreign historians, ethnographers and art historians. This has resulted in numerous monographic publications, both single- and multi-authored. Nevertheless, modern regional studies or new regional history should go beyond accepted patterns. Hence, today's history specialists are expected to use the results of their archival research to strengthen two areas important for local and regional communities. Firstly, to shape the identity of the inhabitants of cities and villages, and, secondly, to influence the economy in accordance with the higher education reform implemented in Poland a few years ago, where emphasis was placed on the so-called cooperation of universities with the socio-economic environment. This article is an attempt to show the latest ways of using historical knowledge to create, among others, original and unique tourist products, based on the example of selected towns and villages in Lesser Poland.

W 1926 r. na kartach czasopisma „Polska Oświata Pozaszkolna”, dwumiesięcznika wydawanego przez Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, ogłoszono drukiem *Program regionalizmu polskiego*. Jego autorami byli działacze i aktywiści związani z powołaną do życia zaledwie trzy lata wcześniej Sekcją Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych¹. W gronie współtwórców znaleźli się wybitni polscy historycy oraz pedagodzy uznawani za głównych propagatorów szeroko rozumianej idei regionalistyki. Sygnatariuszami *Programu regionalizmu polskiego* zostali m.in.: pochodzący z Sandomierza zasłużony pedagog Aleksander Kazimierz Patkowski; ekonomista, późniejszy rektor Uniwersytetu Warszawskiego i wiceprezes Towarzystwa Naukowego Warszawskiego dębiczanie Tadeusz Brzeski; znakomity znaw-

¹ Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych skupiał nauczycieli szkół ludowych w Polsce. Bliźniaczą dla niego organizacją, koncentrującą wokół siebie nauczycieli szkół średnich, był Związek Zawodowy Szkół Średnich. Działacze obu stowarzyszeń w lipcu 1930 r. dokonali scalenia, ustanawiając nową organizację związkową występującą odtąd pod szyldem Związku Nauczycielstwa Polskiego. Niemniej początki obu wspomnianych organizacji zawodowych sięgają już początku XX w., Jerzy Doroszewski, *W 110-lecie Związku Nauczycielstwa Polskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 3–4, s. 7–13.

ca dziejów historii gospodarczej i pionier badań regionalistycznych w Polsce Franciszek Bujak; prawnik i specjalista prawa administracyjnego oraz profesor Uniwersytetu Warszawskiego Maurycy Jaroszyński; historyk sztuki i muzykolog związany zawodowo również z warszawską wszechnicą Stanisław Lorentz i wielu innych przedstawicieli świata polskiej nauki oraz kultury będących najczęściej u progu swoich wielkich karier².

Zaproponowane przez twórców *Programu* podejście do regionalistyki oraz historii w ogóle było ze wszech miar nowoczesne, modernistyczne. Członkowie Rady Naukowej Sekcji Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych potraktowali kwestie regionalistyki holistycznie, a nie partykularnie, jak to dotychczas najczęściej miało miejsce. Tak więc wówczas powszechnie dyskutowane kwestie krajoznawcze i edukacyjne poszerzono o inne, mniej oczywiste aspekty. Cały *Program* ujęto w cztery główne założenia: jedność państwa i zróżnicowanie terenowe, życie gospodarcze, życie społeczne oraz życie kulturalne. Pierwsze z nakreślonych zagadnień podejmowało kwestie zachowania „równowagi autorytetu państwa i wolności obywateli, interesów lokalnych i potrzeb całości”³. Utrzymanie harmonicznego rozwoju państwa jako całości oraz regionów miało być podwaliną pod budowę odrodzonej II Rzeczypospolitej. Z perspektywy niniejszych rozważań znacznie istotniejsze wątki poruszał punkt drugi dotyczący życia gospodarczego. W zapisach programowych wyłuszczone zostały potrzeby współistnienia w ramach jednego organizmu państwowego różnorodnych regionów gospodarczych zbudowanych na fundamencie indywidualnych, partykularnych potrzeb i specyfik. Międzywojenny regionalizm i jego związki z gospodarką rozumiano poprzez prowadzenie „badań naukowych i tworzenie terytorialnie zindywidualizowanych programów gospodarczych” oraz „pracę nad podniesieniem poziomu gospodarczych indywidualności terytorialnych”⁴. Cele te zamierzano osiągnąć m.in. przy pomocy lokalnych stowarzyszeń i organizacji wyrosłych z popularnego wówczas ruchu spółdzielczego⁵, ale przede wszystkim dzięki przygotowaniu do pracy fachowych zespołów

² *Program regionalizmu polskiego*, „Polska Oświata Pozaszkolna” 1926, R. 3, nr 4–5, s. 223.

³ *Ibidem*, s. 221.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Obszerniej o tym temacie traktuje praca doktorska autorstwa Romana Weresa obroniona na Uniwersytecie Lwowskim im. Jana Kazimierza pt. „Korporacja a Państwo”, Державний Архів Львівської Області (Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego),

ludzi cechujących się odpowiednimi kompetencjami, ale też rozumiejących lokalne i regionalne uwarunkowania kulturowe, społeczne i właśnie mikro-ekonomiczne⁶. Pod pojęciem „życia społecznego” twórcy *Programu regionalizmu polskiego* rozumieli symbiotyczną kooperację samorządu terytorialnego i administracji państwowej. Ciekawe ustalenia zawarto w punkcie czwartym i zarazem ostatnim dotyczącym aspektów życia kulturalnego. Otóż przysłowiowymi kamieniami milowymi rozwoju każdego z regionów powinna być praca społeczno-kulturalna zaadaptowana do „miejscowych warunków fizjograficznych, etnicznych i społeczno-gospodarczych” poznanych i zrozumianych za sprawą przeprowadzonych uprzednio badań naukowych⁷. Według autorów *Programu* za podstawę i łącznik życia regionalnego z nauką służyły muzea regionalne, które winny być zakładane w ośrodkach historycznych, fizjograficznych, ale co ciekawe także gospodarczych. W rozszerzonym wywodzie na temat muzealnictwa regionalnego ukuto nowatorskie pojęcie definiujące muzeum tego typu:

Muzea regionalne są stacjami naukowymi oraz instytucjami pracy oświatowej i społecznej; jako takie – muzea regionalne koordynują działalność wszystkich, istniejących na danym terenie, stowarzyszeń i związków wszelkiego rodzaju przy zachowaniu całkowitej ich autonomji, pod znakiem współdziałania dla jednego wspólnego celu: poznania dziejów, wartości i warunków rozwoju poszczególnych regionów Polski⁸.

W dalszej części tego, skądinąd bardzo przyszłościowego i modernistycznego, wywodu wskazano nieodzowną potrzebę budowania pracy oświatowo-wychowawczej (w szkole oraz poza nią) właśnie na fundamencie regionalistyki. Ponadto w przedmiotowym punkcie podkreślono wagę rozwoju regionalizmu artystycznego (plastyczno-architektonicznego, muzycznego, teatralnego, literackiego, a nawet prasowego)⁹. Tak nowatorskie podejście do prezentowanych zagadnień było pokłosiem trwającej wśród polskich historyków i archiwistów już kilka dekad dyskusji nad kierunkami nowych badań historycznych, w których istotną rolę odgrywali przedstawiciele tzw. lwowskiej szkoły historycznej, począwszy od Ksawerego Liske i Oswalda Balzera, a skończywszy na przywoływanym już F. Bujaku.

fond 26 (Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, opis 4, sprawa 158: Doktorat Romana Weresa pt. „Korporacja a Państwo”, maszyn.).

⁶ *Program regionalizmu polskiego* ..., s. 221–222.

⁷ *Ibidem*, s. 222.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, s. 222–223.

Jeszcze w latach przedwojennych udało się w utworzyć szereg organizacji regionalistycznych, które oparły swoją działalność (w mniejszym lub większym stopniu) na postulatach ogłoszonych w 1926 r. w „Polskiej Oświacie Pozaszkolnej”. W tamtym czasie powstały też pierwsze muzea wpisujące się w nurt i potrzeby regionalistyki. Zawiązanie innych było procedowane, lecz wrzesień 1939 r. przerwał wszelkie inicjatywy prowadzone na tym polu. Ważną rolę w krzewieniu tych idei pełniło Polskie Towarzystwo Historyczne¹⁰. Okres ten stanowił wyjątkowo intensywną fazę rozwoju idei regionalistycznych, którą określa się mianem okresu programowo-ofensywnego¹¹.

Po II wojnie światowej, ale jeszcze przed „odwilżą październikową 1956 r.” w Polsce Ludowej, w ograniczonym zakresie, działało około 75 organizacji regionalistycznych o rodowodzie międzywojennym i wcześniejszym. W okresie rządów gomułkowskich utworzono ponad 300 nowych stowarzyszeń o tym profilu, choć ich autonomia naukowa była ograniczona do minimum¹². Wszystkie one najczęściej nie miały – ze względu na rzeczywistość polityczną – wymiaru pełnoskalowego (gospodarczego, społecznego, kulturalnego), o którym rozpisywali się przedwojenni twórcy ruchu regionalistycznego. Pewien „powiew świeżości” nastąpił w 1977 r., gdy w Olsztynie odbył się I Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury¹³. Kolejne zorganizowano w Nowym Sączu w 1981 r. oraz w Poznaniu w 1986 r. Niemniej lata powojenne i czas Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej stanowiły tzw. fazę defensywną regionalistyki polskiej¹⁴. Wyjątkowy był IV Kongres zorganizowany w Lublinie w dniach 14–16 września 1990 r., gdyż odbył się on już w wolnej Polsce. Wtedy też zainaugurowano prace nad wspólnym dokumentem nakreślającym kierunki rozwoju ruchu regionalnego, który nazwa-

¹⁰ Feliks Kiryk, *Tradycje badań regionalnych w działalności Polskiego Towarzystwa Historycznego*, [w:] *Regionalizm – tradycje – wyzwania – perspektywy*. Materiały z pierwszego sejmiku Małopolskich Stowarzyszeń Regionalnych (Kraków, 1 grudnia 2006 r.), red. Józef Hampel, Kraków 2007, s. 16–17.

¹¹ Edward Chudziński, *Regionalizm w Polsce. Genealogia – fazy rozwoju – perspektywy*, [w:] *Regionalizm – tradycje – wyzwania – perspektywy...*, s. 43.

¹² F. Kiryk, *Tradycje badań regionalnych...*, s. 17–18; Sebastian Taboł, *Regionalizm jako idea, ruch i działalność społeczno-kulturowa*, „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2015, t. 3, z. 2 (6), s. 91.

¹³ S. Taboł, *Regionalizm jako idea...*, s. 91.

¹⁴ E. Chudziński, *Regionalizm w Polsce...*, s. 43.

no „Kartą Regionalizmu Polskiego”¹⁵. W Lublinie nie udało się jej jeszcze ustanowić. Nastąpiło to cztery lata później w 1994 r. we Wrocławiu podczas pamiętnego V Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury¹⁶. Przyjęta 25 września 1994 r. Karta w aspektach kulturowych w dużym stopniu pokrywała się z postulatami głoszonymi w 1926 r., a nawet rozszerzała je na płaszczyźnie zdobytego doświadczenia¹⁷. Pomimo wielu wartościowych wskazań, twórcy Karty w 1994 r. całkowicie wyrugowali kwestie gospodarcze, kładąc akcenty na aspekty kulturotwórcze, oświatowe oraz administracyjne. W zapisach przyjętych u progu III Rzeczypospolitej podniesiono potrzebę m.in. umieszczania treści regionalnych w programach „działalności instytucji i organizacji życia kulturalnego, w szczególności muzeów, bibliotek i domów kultury” oraz dbałości o kulturę rodzimą i język ojczysty jako nieodzowne elementy „dla podtrzymania tożsamości regionalnej, jak i narodowej”¹⁸. W odróżnieniu jednak od postulatów przedstawionych przez Bujaka, Brzeskiego, Jaroszyńskiego i pozostałych sygnatariuszy *Programu* z 1926 r., uczestnicy wrocławskiego Kongresu nie wyartykułowali potrzeby kreowania, inicjowania działań na przedstawionych płaszczyznach. Można odnieść w pełni uzasadnione wrażenie, że zapisy Karty miały charakter bierny, a nie czynny. Wytyczono, skądinąd całkiem słuszne, kierunki i postulaty adresowane do władz samorządowych lub organów państwowych, ale jednocześnie nie przewidziano żadnych aktywności po własnej stronie; inaczej niż miało to miejsce w 1926 r. Jak trafnie spostrzegł w 2006 r. Edward Chudziński przy okazji odbywającego się w Krakowie pierwszego sejmiku Małopolskich Stowarzyszeń Regionalnych, w 1994 r. „wydawało się, że Karta regionalizmu polskiego otworzy nowy rozdział w jego dziejach”¹⁹. Niestety nic takiego nie nastąpiło. Wtedy też Chudziński wypowiedział słowa, które w 2006 r. raczej przeszły bez echa, a mianowicie, że „współczesny regionalizm będzie musiał koegzystować z jednej strony z lokalizmem, z drugiej zaś odnaleźć się w nowych strukturach, takich jak neo-, makro-

¹⁵ *Uchwała IV Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury*, „Notatki Płockie” 1990, nr 35, s. 61–62.

¹⁶ Andrzej Urbaniak, *V Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury we Wrocławiu*, „Notatki Płockie” 1994, nr 39, s. 50–51.

¹⁷ *Karta regionalizmu polskiego*, Wrocław 25 września 1994, <https://www.regionalizmpolski.pl/?karta-regionalizmu-polskiego>, 30 (odczyt: 10.03.2024).

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ E. Chudziński, *Regionalizm w Polsce...*, s. 43.

i euroregiony”²⁰. W odniesieniu do cytowanych słów można byłoby jeszcze dodać, iż od współczesnego regionalizmu będzie się oczekiwało praktycznego zastosowania w procesach kulturotwórczych oraz gospodarczych.

Zmiana w postrzeganiu roli szeroko rozumianego ruchu regionalistycznego – na który składają się profesjonalni badacze (historycy, historycy sztuki, archeolodzy, antropolodzy, etnologzy, geografowie), uświadomieni w swojej roli samorządowcy i politycy, pasjonaci i miłośnicy dziejów regionalnych oraz regionalni artyści – nastąpiła w ostatnim 25-leciu. Faktycznie jednak zwiększona dynamika przeobrażeń trwa od około dekady. W omawianym okresie ewoluowały badania definiowane jako regionalistyczne. Co ważne, uwaga ta nie dotyczy wyłącznie badań archiwalno-bibliotecznych *sensu stricte*, ale przede wszystkim postrzegania i zrozumienia metodologii tak sprofilowanych badań. Przede wszystkim już od kilkunastu lat profesjonalni historycy zajmujący się historią regionalną, kwerendami archiwalnymi wykraczają nie tylko poza granice interesujących ich regionów, ale również poza granice Polski. Egzemplifikując, warto zasygnalizować, że dla współczesnych historyków parających się historią regionalną „długiego wieku XIX” czymś naturalnym pozostają kwerendy realizowane w Wiedniu, Lwowie, Tarnopolu, Iwanofrankowsku (dawnym Stanisławowie), rumuńskiej Suczawie, Jerozolimie, Berlinie, Monachium czy do niedawna w Petersburgu. Dysponując nawet tylko generalną wiedzą na temat zasobów archiwalnych zachowanych w instytucjach archiwalno-bibliotecznych w kraju oraz poza jego granicami, współczesny historyk ma świadomość wagi tych dokumentów i to bynajmniej nie tylko w wymiarze poznawczym, ale również hermeneutycznym. Wszak im więcej źródeł posiadamy, które następnie możemy zestawiać komparatystycznie, tym badanie cechuje się większą rzetelnością. Jednocześnie nie możemy bagatelizować poznawczego charakteru źródeł i wiedzy czerpanej z dokumentacji różnej proveniencji, przechowywanej w archiwach zarówno państwowych, kościelnych, jak i zakładowych. Wiedza z nich wypływająca powinna stanowić podwalinę pod kreowanie dedykowanych projektów edukacyjnych i kulturowych oraz tworzenie nowych, unikatowych i oryginalnych atrakcji turystycznych osadzonych na płaszczyźnie dziedzictwa historyczno-kulturowego.

Najtrudniejszy, ale zarazem wyjątkowo intrygujący aspekt dotyczy zastosowania wiedzy historycznej/ humanistycznej – bezpośrednio wynikającej

²⁰ *Ibidem*.

z tzw. badań podstawowych prowadzonych w archiwach i bibliotecznych oddziałach rękopisów – w różnych sferach życia gospodarczego. O ile do początku obecnego stulecia kwestia implementacji dorobku historyków w gospodarce znajdowała się na marginesie ich aktywności, to w ostatnich latach nastąpiło wyraźne wzmożenie aktywności na tym polu i, co istotne z perspektywy niniejszego tekstu, również na gruncie regionalnym. Paradoksalnie w sukurs tym działaniom przyszła, szeroko komentowana i najczęściej w kręgach naukowych krytykowana *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*. W rozdziale trzecim (art. 267, punkt 3) przedmiotowej ustawy poświęconym ewaluacji jakości naukowej prowadzonej przez jednostki naukowo-badawcze zapisano jako jeden z podstawowych kryteriów oceny „wpływ działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki”²¹. Rozwinięcie tego zapisu przedłożono w obwieszczeniu ministerialnym z 23 lutego 2022 r., gdzie przedstawiono interesującą nas definicję:

Ocenę wpływu działalności naukowej na funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki przeprowadza się na podstawie opisów związku między wynikami badań naukowych lub prac rozwojowych albo działalności naukowej w zakresie twórczości artystycznej a gospodarką, funkcjonowaniem administracji publicznej, ochroną zdrowia, kulturą i sztuką, ochroną środowiska naturalnego, bezpieczeństwem i obronnością państwa lub innymi czynnikami wpływającymi na rozwój cywilizacyjny społeczeństwa, zwanych dalej „opisami wpływu”, sporządzonych na podstawie dowodów tego wpływu mających w szczególności formę raportów, publikacji naukowych i cytowań w innych dokumentach lub publikacjach²².

Przywołane regulacje uświadomiły akademikom i współczesnym badaczom reprezentującym nauki humanistyczne postępujące zmiany, które wręcz wymuszają nowoczesne podejście do badań historycznych, najczęściej będących efektem zaawansowanych kwerend archiwalnych. Okazuje się, że oczekiwania społeczne względem współczesnych historyków są duże i mają podłoże właśnie utylitarne. Stąd też obecnie naturalne staje się zaangażowanie historyków w działania, o których lapidarnie, przekrojowo, ale też przyszłościowo dyskutowano w kręgach akademickich i regionali-

²¹ *Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668, s. 63).

²² § 23 *Obwieszczenia Ministra Edukacji i Nauki z dnia 23 lutego 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej* (Dz.U. z 2022 r., poz. 661).

stycznych już w okresie międzywojennym. Stąd też na kartach niniejszego artykułu pozwolę sobie przybliżyć studia przypadków ukazujące, w jaki sposób krakowscy badacze wykorzystują wiedzę zdobytą w wyniku badań archiwalnych do celów praktycznych (oświatowo-edukacyjnych, gospodarczych) mających zastosowanie w regionie, głównie na terenie województwa małopolskiego.

Na wstępie tego etapu rozważań chciałbym skoncentrować się na realizacji projektu związanego z opracowaniem koncepcyjnym i budową „Szlaku Niepodległości im. generała Kazimierza Pułaskiego”. Koncept wspomnianego Szlaku został przygotowany na zlecenie Lasów Państwowych. Zakłada on utworzenie ścieżki edukacyjnej w rejonie góry Jawor w Wysowej Zdroju w gminie Uście Gorlickie w powiecie gorlickim, gdzie w okresie konfederacji barskiej funkcjonował warowny obóz polskich insurgentów²³. Tam też w dniu 4 sierpnia 1770 r. doszło do bitwy pomiędzy rosyjskimi wojskami gen. Iwana Drewicza a konfederatami dowodzonymi przez Kazimierza Pułaskiego. Wobec przeważających sił rosyjskich, powstańcy wycofali się w kierunku granicy austriackiej. Po jej przekroczeniu zostali otoczeni i schwytani przez węgierskich chłopów tworzących straż ludową, powołaną wcześniej przez austriackie władze. Polacy przegrali batalię, choć Rosjanie odnieśli „pyrrusowe zwycięstwo”, ponosząc duże straty w ludziach²⁴. Zaprojektowany Szlak, który ma upamiętniać tamte wydarzenia, koncentruje się wokół następujących zagadnień: fauna i flora lasów Nadleśnictwa Łosie wraz z kwestiami dotyczącymi gospodarki leśnej, historia konfederacji barskiej, historia bitwy pod Wysową i wreszcie dzieje powstania z lat 1768–1772 w rejonie Beskidu Niskiego z wyszczególnieniem Tylicza, Muszynki, wsi Izby oraz miasta Biecz²⁵. Zainstalowane tablice informacyjne zostaną sporządzone w językach polskim, angielskim i słowackim. Ten ostatni będzie wprowadzony do narracji w związku z bezpośrednią blisko-

²³ *Koncepcja Szlaku Niepodległości im. gen. Kazimierza Pułaskiego*, [w:] *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772) ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Beskidu Niskiego*, red. Mariusz Jabłoński, Konrad Meus, Łukasz Tomasz Sroka, Kraków–Wysowa Zdrój 2023, b.p. [wkładka końcowa].

²⁴ Szerzej na ten temat piszą: Władysław Konopczyński, *Materiały do wojny konfederackiej (1768–1774)*, Kraków 1931, s. 47–48; Maciej Śliwa, *Konfederacja barska od Spiszu po Bieszczady*, Kraków 2019, s. 107–108; Marcin Gadocha, *Konfederacja barska w Beskidzie Niskim*, [w:] *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772)...*, s. 20–22.

²⁵ *Koncepcja Szlaku Niepodległości im. gen. Kazimierza Pułaskiego...*, b.p.

ścią granicy polsko-słowackiej. Co istotne, ze względów marketingowych, edukacyjnych i turystycznych kluczowym punktem Szlaku będą instalacje przedstawiające rekonstrukcje fortyfikacji obozowych z 1770 r. wraz z działobitnią i repliką działa artyleryjskiego z epoki. Fortyfikacje te zaplanowano odwzorować na podstawie już wykonanych kompleksowych badań archeologicznych oraz archiwalnych. Docelowo w regionie ma powstać izba pamięci konfederacji barskiej oparta na nowoczesnych formach edukacji historycznej. Nowoczesność tę rozumiemy przez pryzmat zastosowania nowatorskich form narracji historycznej wykorzystującej oryginalne metody dydaktyczne. W tym miejscu należy również zasygnalizować, że pierwszym krokiem do realizacji wspomnianego przedsięwzięcia były badania przeprowadzone przez archeologów i historyków oraz historyków sztuki (m.in. w zasobie Archiwum Narodowego w Krakowie²⁶), których efekty ogłoszono drukiem na kartach wydanej sumptem samorządu Województwa Małopolskiego publikacji zatytułowanej: *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772) ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Beskidu Niskiego*. Równoległe do prowadzonych badań opracowano dostępną wizualizację Szlaku oraz zaprojektowano odtworzenie repliki XVIII-wiecznej armaty. Docelowo ma zostać zakończona, po uzyskaniu odpowiedniego finansowania, w drugiej połowie lat 20. obecnego stulecia.

Projekt w Wysowej Zdroju docelowo będzie inwestycją kosztowną, wymagającą wielomilionowych nakładów. Na jego tle skala innych przykładowych realizacji, które już ukończono, jest znacznie mniejsza. Mowa tutaj o dwóch szlakach edukacyjno-turystycznych osadzonych w przestrzeni miejskiej małopolskich Wadowic. Pierwszy, nazwany „Szlakiem Galicyjskich Wadowic”, został opracowany w oparciu na wiedzy wynikającej z wieloletnich badań przeprowadzonych w archiwach polskich i zagranicznych. Zainstalowany w 2018 r., ma długość pięciu kilometrów i prowadzi

²⁶ Zob. m.in. ANK, Akta miasta Biecza, sygn. 29/101/37 (Luźne dokumenty papierowe i kopie dokumentów do historii Biecza). Jednostka archiwalna wykorzystana w badaniach Marcina Gadochy, *Konfederacja barska w Beskidzie Niskim*, [w:] *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772)...*, s. 18; ANK, Wojskowy Urząd Opieki nad grobami wojennymi Okręgu Korpusu nr V w Krakowie, sygn. 29/275/39; Fotografie cmentarzy wojennych na terenie Galicji Zachodniej, na Morawach i na Śląsku, sygn. 29/275/61. Te jednostki archiwalne wykorzystał w badaniach Mirosław Płonka, *Pamięć o konfederatach barskich w Beskidzie Niskim na przykładzie wybranych form materialnego dziedzictwa kulturowego*, [w:] *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772)...*, s. 138–139.

przez 13 stanowisk – ustawionych przy źródłach typu *in situ*. Dodatkowo całość zintegrowano z dedykowaną aplikacją multimedialną i audioprzewodnikiem²⁷. Ideą omawianego Szlaku było wzmocnienie cech turystycznych miasta, które swoją atrakcyjność turystyczną zbudowało na osobie Karola Wojtyły – papieża Jana Pawła II. Pierwotnie koncepcja Szlaku zakładała instalację trasy pieszej oraz rowerowej przybliżającej ponad 40 obiektów. Ostatecznie ograniczono ją do granic miasta Wadowice. Poprzez „Szlak Galicyjskich Wadowic” zamierzano ukazać XIX-wieczny rozwój tego ośrodka miejskiego, a więc okres, kiedy faktycznie miasto uzyskało znaczącą pozycję na mapie administracyjnej, oświatowo-kulturalnej i gospodarczej regionu (później województwa krakowskiego). W perspektywie omawiany Szlak stanowi jeden, choć istotny, element stopniowego procesu wzmocnienia marki miasta Wadowice jako ośrodka budującego swoją atrakcyjność na fundamencie dziedzictwa historyczno-kulturowego.

Drugi wadowicki szlak jest dedykowany głównie mieszkańcom miasta i gminy. Nosi on nazwę „Wadowickie Tusculum” i ukazuje losy założonego w latach 1912–1914 Parku Miejskiego im. Adama Mickiewicza²⁸. Park został poddany gruntownej przebudowie i rewitalizacji w latach 2018–2019 za kwotę niespełna 10 mln zł, z czego 3 mln 100 tys. zł przyznano w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 (nazwa zadania: „Wrota Beskidu Małego – budowa i rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenie Parku Miejskiego w Wadowicach”)²⁹. Jedną z nowych atrakcji w parku są ulokowane na jego obszarze tablice przedstawiające zapomniane, a czasami w ogóle nieznane losy tego miejsca. Do ich opracowania posłużono się m.in. planem parku przygotowanym w maju 1912 r. oraz dokumentacją z jego budowy,

²⁷ <https://www.it.wadowice.pl/galicyjskie-wadowice/o-szlaku-1.html> (odczyt: 15.03.2024); <https://visitmalopolska.pl/-/szlak-galicyjskie-wadowice> (odczyt: 14.03.2024); <https://wadowice.pl/szlak-miejski-galicyjskie-wadowice-juz-otwarty/> (odczyt: 15.03.2024).

²⁸ Por. Konrad Meus, *Struktura i funkcjonowanie „Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy” w okresie autonomii galicyjskiej*, „Wadoviana. Przegląd Historyczno-Kulturalny” 2008, nr 11, s. 14–28.

²⁹ *Kompleksowa realizacja w formie „zaprojektuj i wybuduj” projektu pn. „Wrota Beskidu Małego – budowa i rozbudowa infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej na terenie Parku Miejskiego w Wadowicach”*, <https://bip.malopolska.pl/umwadowice,a,1373947,kompleksowa-realizacja-w-formie-zaprojektuj-i-wybuduj-projektu-pn-wrota-beskidu-malego-budowa-i-rozb.html> (odczyt: 14.03.2024); <https://mapadotacji.gov.pl/projekty/762091/> (odczyt: 15.03.2024).

które aktualnie znajdują się z zbiorach Archiwum Narodowego w Krakowie³⁰ oraz w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie³¹.

W podobnym kierunku, co wyżej wymienione, zmierzają działania podejmowane w kilku innych gminach województwa małopolskiego. W miejscowości Szyce położonej w gminie Wielka Wieś w listopadzie 2021 r. w miejscu dawnego słupa granicznego wytyczającego kordon pomiędzy Austrią (Austro-Węgry) a carską Rosją odsłonięto pamiątkową tablicę upamiętniającą losy mieszkańców żyjących na styku dwóch zaborczych mocarstw³², ale także prezentującą wybrane wątki z działalności insurekcyjnej prowadzonej na tym terenie w czasach niewoli narodowej (przede wszystkim w okresie powstania styczniowego)³³. Zainstalowaniu tablicy zatytułowanej „Na styku mocarstw” towarzyszyły wykłady, spotkania oraz wystawa plenerowa pod tym samym tytułem. Faktycznie, powstała w Szycach instalacja ma być zaczynem do utworzenia w przyszłości szlaku turystyczno-edukacyjnego wiodącego wzdłuż dawnego kordonu granicznego (na odcinku gminy Wielka Wieś z możliwością rozszerzenia o gminy ościenne).

Zakrojone na szeroką skalę badania źródłowe prowadzone są w gminie Zator. W projekcie trwającym od 2021 r. uczestniczą nie tylko zawodowi historycy, ale też studenci historii związani z Uniwersytetem Komisji Edu-

³⁰ Por. ANK, Zbiór profesora Teofila Klimy, sygn. 29/680/3 (Dokumenty dot.: Towarzystwo Ogrodnicze, Ratunkowe, Arcybractwo Miłosierdzia, Komitet Wodociągów, Stronictwo Mieszkańskie, Towarzystwo Miłośników Krakowa, Towarzystwo Strzeleckie, Aptekarze); Konrad Meus, *Wadowice 1772–1914. Studium przypadku miasta galicyjskiego*, Kraków 2013, s. 304–305, 392–393.

³¹ Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie), fond 146 (Namiestnictwo Galicyjskie, opis 1, sprawa 1237: Pisma Starostwa w Wadowicach w sprawie rejestracji statutów „Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolic”).

³² Do przygotowania wystawy plenerowej oraz instalacji stałej wykorzystano m.in. dokumentację z zasobów archiwów polskich oraz zagranicznych. Zob. ANK, Archiwum Wolnego Miasta Krakowa, Akta Senatu Rządzącego, sygn. 29/200/362, 29/200/407; Akta Wydziału Spraw Wewnętrznych i Policji, sygn. 29/200/819; AGAD, C. K. Ministerstwo Robót Publicznych, sygn. 1/311/200 (Errichtung einer Zolleinbruchstelle an der oester[reichisch]-russischen Grenze zwischen Niesułowice und Szyce [Budowa komory celnej na granicy austriacko-rosyjskiej między Niesułowicami i Szycami]); CDIAL, sygn. fond 146, k. 55–62 (Namiestnictwo Galicyjskie, opis 7, sprawa 2417).

³³ <https://dziennikpolski24.pl/szyce-pamiatka-na-granicy-zaborow-tablica-ktora-przypomina-walki-o-niepodleglosc/ar/c1-15907705> (odczyt: 15.03.2024).

kacji Narodowej w Krakowie. Tam też w ramach corocznych misji naukowych rejestrowane są wywiady z tzw. świadkami historii oraz mają miejsce kwerendy w archiwach domowych mieszkańców gminy. Efektem podejmowanych w Zatorze działań są nie tylko powstające publikacje naukowe³⁴, ale przede wszystkim bronione od kilku lat prace dyplomowe studentów. Prace te, uzupełnione kwerendami archiwalnymi, mają na celu wyeksponowanie dziedzictwa historyczno-kulturowego tego małopolskiego miasta. W ramach rzeczonoego projektu do końca 2023 r. powstały koncepcje dwóch szlaków turystyczno-edukacyjnych poświęconych dawnemu księstwu zatorskiemu oraz społeczności żydowskiej Zatora³⁵. Docelowo ma ich być pięć. Wszystkie będą adresowane do bardziej wymagającego turysty odwiedzającego tamtejsze centra rozrywki masowej. Równocześnie trwają kwerendy w Archiwum Narodowym w Krakowie oraz w Bielsku-Białej w tamtejszym oddziale Archiwum Państwowego w Katowicach, których wyniki posłużą kilkuosobowemu zespołowi skupiającemu historyków z różnych krakowskich uczelni do przygotowania ekspozycji wystawienniczej. Ma ona być zrealizowana w przestrzeniach zamku w Zatorze, gdzie obecni właściciele (spadkobiercy rodziny Potockich) przeprowadzają gruntowną przebudowę i restaurację pomieszczeń dla celów komercyjnych. Zamkowa wystawa w zamyśle jej autorów oraz inwestora – poprzez przybliżenie historii miejsca – ma uświadamiać przyszłym gościom hotelowym znaczenie zatorskiego zamku dla dziejów pogranicza śląsko-małopolskiego.

³⁴ Mowa tutaj o zainicjowanej w 2021 r. serii wydawniczej zatytułowanej Książnica Zatorska, wydawanej przez krakowskie Wydawnictwo Księgarnia Akademicka nakładem gminy Zator. Dotychczas ukazały się dwa tomy, a opracowanie trzeciego jest w toku, zob. Władysław Wichman, *Związek Strzelecki na Zatorszczyźnie (1913–1914)*, wprowadzenie, oprac. nauk. i red. Konrad Meus, Książnica Zatorska t. 1, Kraków–Zator 2021, ss. 182; idem, *Moje życie. Pamiętnik zatorzanina*, wprowadzenie, oprac. nauk. i red. Konrad Meus, Tomasz Wichman, Książnica Zatorska t. 2, Kraków–Zator 2022, ss. 473.

³⁵ Aleksandra Pitwor, „Dzieje i dziedzictwo kulturowe księstwa zatorskiego w przestrzeni miejskiej. Koncepcja szlaku terenowego w obliczu nowych trendów w turystyce”, Kraków 2022. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. prof. UP Huberta Chudzio (maszyn. w zasobach Archiwum Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie); Natalia Kaszuba, „Szlak pamięci Żydów zatorskich – dziedzictwo materialne i duchowe”, Kraków 2023. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. prof. UP H. Chudzio (maszyn. w zasobach Archiwum Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie).

W fazie projektowej, ale już po opracowaniu koncepcyjnym, jest również szlak edukacyjny przygotowany dla potrzeb gminy Laskowa w powiecie limanowskim. Poświęcony on został dzieciom stawów i hodowli rybnej w rejonie Laskowej. Szlak będzie ulokowany przy trasie spacerowej utworzonej w 2018 r. wokół kompleksowo zrewitalizowanych stawów rekreacyjnych, które wykonano jako element przedsięwzięcia zatytułowanego: „Rozwój infrastruktury niekomercyjnej wspierającej aktywność turystyczną obszaru Lokalnej Grupy Działania (LGD) ujętego w Lokalnej Strategii Rozwoju”. Zadanie to objęto Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020³⁶. Autorami koncepcji Szlaku są Zdzisław Noga oraz Konrad Meus. Całość opracowano m.in. na bazie archiwaliów wiedeńskich³⁷ oraz lwowskich³⁸, w mniejszym stopniu krakowskich³⁹. Założeniem dalekosiężnym tej inwestycji jest wzmocnienie produktu turystycznego gminy Laskowa, a w szczególności sektora związanego z rozwojem lokalnej agroturystyki skupionej we wsiach Laskowa, Sechna, Kobyłczyzna oraz Żmiąca. Ponadto docelowo może on stanowić uzupełnienie dla już istniejącego „Małopolskiego Szlaku Owocowego”⁴⁰.

Ostatnim przedsięwzięciem, które chciałbym przedstawić, będącym na wyjątkowo zaawansowanym etapie prac, jest projekt przygotowywany dla gminy Spytkowice w powiecie wadowickim. Otóż w latach 2020–2021 na zlecenie władz gminnych opracowane zostały ekspertyzy dotyczące upamiętnienia i pośmiertnego uhonorowania kilkorga mieszkańców wywodzących się z terenów gminy, którzy służyli w czasie II wojny światowej w 2 Korpusie Polskim będącym częścią Polskich Sił Zbrojnych. Przedmiotowe kwerendy dla potrzeb ekspertyzy wykonano m.in. w archiwach polskich (Warszawa)⁴¹

³⁶ <https://www.laskowa.pl/gospodarka/inwestycje-ue/prow-2014-2020/zagospodarowanie-stawow-rekreacyjnych-wraz-z-infrastruktura-towarzystwaca-w-miejscowosci-laskowa> (odczyt: 15.03.2024).

³⁷ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv (Austriackie Archiwum Państwowe w Wiedniu, Archiwum Wojenne), sygn. KA, Kartensammlung B IXa 390.

³⁸ CDIAL, Metryka Józefińska fond 19, k. 46–50, 68–69, 170–171 (opis 1, sprawa 187, t. 2: Laskowa – Makowica).

³⁹ ANK, Kataster galicyjski, sygn. 29/280/2408 (Laskowa in Galizien Bochnier Kreis, Bezirk Laskowa).

⁴⁰ *Strategia Rozwoju Gminy Laskowa na lata 2014–2020*, s. 59.

⁴¹ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie-Rembertowie, Kolekcja akt żołnierzy polskich powracających z Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, sygn. II.53.27467 (Józef Kowalski,

oraz zagranicznych (Londyn)⁴². Przeprowadzone badania stanowiły prelude do dalszych działań, które skupiły się na dostosowaniu sporządzonej ekspertyzy dla celów popularnonaukowych, co wiązało się z ogłoszeniem wyników prac na łamach „Rocznika Spytkowickiego” – regionalnego czasopisma naukowego. Publikacja ta dała zacznik do przygotowania ekspozycji muzealnej przybliżającej „drugowojenne” losy postaci objętych wspomnianą ekspertyzą: Jana Folgi, Józefa Koziola oraz Józefa Kowalskiego⁴³. Wystawę przygotowano w odpowiednio zaadaptowanych zabytkowych przestrzeniach Muzeum Regionalnego w Bachowicach w gminie Spytkowice⁴⁴. Na bazie tej wystawy grupa krakowskich historyków (we współpracy z pracownikami gminy Spytkowice) zorganizowała cykl zajęć edukacyjnych dedykowanych mieszkańcom gminy. W sumie, w zajęciach trwających niespełna miesiąc uczestniczyło ponad tysiąc osób. Całość zwieńczyły konkursy szkolne adresowane do dzieci ze szkół podstawowych⁴⁵. Dzięki sukcesowi projektu, który zaczął się od wspomnianych ekspertyz historycznych, zapoczątkowano cykl wystaw czasowych zatytułowanych: „Ludzie wolności Gminy Spytkowice”. W założeniu organizatorów mają być one poświęcone wybranej patriotycznej tematyce prezentowanej cyklicznie na kartach przywołanego „Rocznika Spytkowickiego”.

Szlaki w Wysowej Zdroju, Zatorze, Laskowej, Wadowicach i Szycach oraz projekty wdrażane w Spytkowicach stanowią konkretną egzemplifikację istoty zagadnienia przedłożonego na kartach niniejszego artykułu. Zagadnienia ukazującego, jak w praktyce można i wręcz należy wykorzystywać wiedzę bezpośrednio wynikającą z badań historyczno-archiwalnych

ur. 1900); CAW, Komisja Wojskowej Komisji Archiwalnej, sygn. VIII.801.554.10809, VIII.801.668.12261.

⁴² Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, sygn. A.XI.54/6 (Ewidencja szeregowych 7 Pułku Ułanów Lubelskich (założona dn. 19 I 1945), Karta ewidencyjna: kapral Folga Jan); Archiwum IPMS, sygn. R 1131 (Rozkaz dzienny 99/45 dowództwa 2 Korpusu. Oddział Personalny z dnia 16 kwietnia 1946 r. w sprawie nadania Medalu Wojska).

⁴³ Hubert Chudzio, Konrad Meus, *Na drodze stromej oraz śliskiej... i ku wolności: wojenne losy Józefa Kowalskiego i Jana Folgi z Bachowic*, „Rocznik Spytkowicki” 2022, nr 1, s. 26–62.

⁴⁴ <https://www.spytkowice.net.pl/turystyka/muzeum-regionalne/> (odczyt: 15.03.2024).

⁴⁵ Marcin Gadocha, *Recenzja wystawy Ludzie wolności Gminy Spytkowice – Armia Andersa*, „Rocznik Spytkowicki” 2023, nr 2, s. 148–152; <https://www.spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-108/> (odczyt: 15.03.2024).

prowadzonych m.in. w państwowym oraz kościelnym zasobie archiwalnym. Niemniej w konkluzji warto postawić zasadne pytanie: czy realizacja czasami kosztownych inicjatyw związanych z promocją dziedzictwa historyczno-kulturowego regionów ma gospodarcze i pozaekonomiczne uzasadnienie? Odpowiedź jest jednoznacznie twierdząca. W dobie kosmopolitycznego, zglobalizowanego i nieustannie ewoluującego „multimedialnego społeczeństwa”⁴⁶ nowatorskie koncepcje narracji historycznej nabierają wyjątkowego znaczenia. Pozwalają właściwie zrozumieć przeszłość regionu, a przez jej pryzmat również terażniejszość i współczesne potrzeby ludzi go zamieszkujących. Nie sposób nie zgodzić się z pamiętnym stwierdzeniem Marca Blocha, reprezentanta słynnej francuskiej szkoły historycznej skupionej wokół czasopisma „Annales. Histoire, Sciences sociales”, głoszącego, że terażniejszość należy rozumieć przez przeszłość oraz że przeszłość jest rozumiana przez terażniejszość. Na kartach swojej książki pt. *Pochwała historii, czyli o zawodzie historyka* (tytuł oryginalny: *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*), wydanej po raz pierwszy drukiem w Paryżu w 1959 r., pisał wręcz:

Współzależność wieków jest tak silna, że wyjaśniają się one nawzajem. Z nieznamości czasów minionych wypływa nieuchronne niezrozumienie terażniejszości. Ale również daremne będą zapewne próby zrozumienia przeszłości, jeżeli się nie wie nic o dniu dzisiejszym⁴⁷.

Podążając tokiem rozumowania tego znakomitego francuskiego historyka, na barkach współczesnych badaczy historii, ale również lokalnych pasjonatów dziejów minionych, nauczycieli przedmiotów humanistycznych (historyków, filologów polskich) oraz samorządowców spoczywa odpowiedzialność za kształtowanie tożsamości historyczno-kulturowej kolejnych pokoleń Polaków. Pokoleń, które w nieodległej przyszłości będą kreować terażniejszość. Warunkiem *sine qua non*, aby to osiągnąć, jest nie tylko symbiotyczne działanie wszystkich zainteresowanych stron, ale przede wszystkim otwarcie się regionalnych/ lokalnych samorządów na koncepcję założeń programu, który roboczo możemy określić nową historią regionalną. Koncepcja ta zakłada, aby w pierwszym etapie skupić się na profe-

⁴⁶ Por. Adam Rosiński, *Cyberkultura i twórczość digitalna jako moda w społeczeństwie multimedialnym*, „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2016, nr 6, s. 74–76.

⁴⁷ Marc Bloch, *Pochwała historii, czyli o zawodzie historyka*, przedmowa Witold Kula, przekł. Wanda Jedlicka, Warszawa 1962, s. 68.

sjonalnych, kompleksowych badaniach archiwalnych prowadzonych przez zespół specjalistów z różnych epok historycznych, jak również reprezentantów innych (choć pokrewnych) dziedzin i dyscyplin naukowych. Badania te powinny być poparte gruntowną krytyką źródłową. Etap pierwszy powinno kończyć opracowanie dziejów lokalnych/ regionalnych przy wykorzystaniu warsztatu i dostępnych metod badawczych z jednoczesną rezygnacją z pozytywistycznego „dziejopisarstwa”. Drugi etap zakłada opracowanie dedykowanego (cyklicznego) programu edukacji regionalnej obejmującego szkoły wszystkich szczebli kształcenia. Jego wdrażanie może przyjąć różne formy, od najprostszych związanych z zajęciami fakultatywnymi realizowanymi w murach szkolnych, poprzez zajęcia terenowe, na dedykowanych lekcjach muzealnych skończywszy. Trzeci i ostatni fundament programu nowej historii regionalnej – zgodnie z założeniami *Programu regionalizmu polskiego* z 1926 r. – przewiduje wykorzystanie dotychczas zdobytej wiedzy historycznej (popartej gruntownymi badaniami archiwalnymi i bibliotecznymi) do „tworzenia terytorialnie zindywidualizowanych programów gospodarczych”⁴⁸. W kontekście nauk humanistycznych wspomniane „zindywidualizowane programy gospodarcze” współcześni humaniści powinni łączyć głównie z turystyką jako istotną gałęzią gospodarki. Mogą to czynić m.in. poprzez kreację unikalnego w skali regionu lub kraju produktu turystycznego wynikającego bezpośrednio z dziedzictwa historyczno-kulturowego. Dziedzictwa, które może przyjąć wymiar materialny (np. szlak turystyczny, nowe muzeum) lub niematerialny (np. promocja lokalnych tradycji). Ujmując rzecz dosadnie, sama monografia historyczna regionu, miasta lub wsi (powstała w efekcie profesjonalnych badań naukowych opartych na źródłach archiwalnych) nie powinna stanowić celu samego w sobie, ale trzeba, by była zaczynem do dalszych działań prowadzonych na niwie oświaty, kultury i gospodarki. W ten sposób postulaty niegdyś głoszone przez Bujaka, Brzeskiego, Lorentza i innych pionierów polskiej regionalistyki mogą wyjść poza sferę rozważań teoretycznych, akademickich i zyskać wymiar praktyczny – tak potrzebny, by nie rzec, że kluczowy nie tylko dla regionalistyki, ale w ogóle dla rodzimej humanistyki.

⁴⁸ *Program regionalizmu polskiego...*, s. 221.

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie
C. K. Ministerstwo Robót Publicznych, sygn. 1/311/200.
- Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie
sygn. A.XI.54/6.
sygn. R 1131.
- Archiwum Narodowe w Krakowie
Akta miasta Biecza, sygn. 29/101/6/3.
Archiwum Wolnego Miasta Krakowa, sygn. 29/200/362, 29/200/407, 29/200/819.
Kataster galicyjski, sygn. 29/280/2408.
Wojskowy Urząd Opieki nad grobami wojennymi Okręgu Korpusu nr V w Krakowie,
sygn. 29/275/39, 29/275/61.
Zbiór profesora Teofila Klimy, sygn. 29/680/3.
- Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv
sygn. KA, Kartensammlung B IXa 390.
- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego
im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie-Rembertowie
Kolekcja akt żołnierzy polskich powracających z Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie,
sygn. II.53.27467 (Józef Kowalski, ur. 1900).
Komisja Wojskowej Komisji Archiwalnej, sygn. VIII.801.554.10809, VIII.801.668.12261.
- Центральний Державний Історичний Архів України, м. Львів (Central'nij
Deržavnij Istoričnij Arhiv Ukraini, m. L'viv)
fond 19 (Metryka Józefińska, opis 1, sprawa 187, t. 2: Laskowa – Makowica).
fond 146 (Namiestnictwo Galicyjskie, opis 1, sprawa 1237; opis 7, sprawa 2417).
- Державний Архів Львівської Облaсті (Deržavnij Arhiv L'vivskoї Oblaсті)
fond 26 (Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, opis 4, sprawa 158).

Źródła drukowane

- Karta regionalizmu polskiego*. Wrocław 25 września 1994.
- Program regionalizmu polskiego*. „Polska Oświata Pozaszkolna” 1926, R. 3, nr 4–5,
s. 221–223.
- Strategia Rozwoju Gminy Laskowa na lata 2014–2020*. [b.m.r.w.].
- Uchwała IV Kongresu Regionalnych Towarzystw Kultury*. „Notatki Płockie” 1990, t. 35,
nr 3, s. 61–62.

Druki urzędowe

- Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 23 lutego 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie ewaluacji jakości działalności naukowej* (Dz.U. z 2022 r., poz. 661).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz.U. z 2018 r., poz. 1668).

Opracowania

- Bloch Marc: *Pochwała historii, czyli o zawodzie historyka*. Przedmowa Witold Kula, przekł. Wanda Jedlicka. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962.
- Chudziński Edward: *Regionalizm w Polsce. Genealogia – fazy rozwoju – perspektywy*. W: *Regionalizm – tradycje – wyzwania – perspektywy*. Materiały z pierwszego sejmiku Małopolskich Stowarzyszeń Regionalnych (Kraków, 1 grudnia 2006 r.). Red. Józef Hampel. Kraków: Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, 2007, s. 22–48.
- Chudzio Hubert, Meus Konrad: *Na drodze stromej oraz śliskiej... i ku wolności: wojenne losy Józefa Kowalskiego i Jana Folgi z Bachowic*. „Rocznik Spytkowicki” 2022, nr 1, s. 23–62.
- Doroszewski Jerzy: *W 110-lecie Związku Nauczycielstwa Polskiego*. „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2015, nr 3–4, s. 7–23.
- Gadocha Marcin: *Konfederacja barska w Beskidzie Niskim*. W: *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772) ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Beskidu Niskiego*. Kraków–Wysowa-Zdrój: Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Wysowej-Zdroju „Przekroc Granice”, 2023, s. 9–24.
- Gadocha Marcin: *Recenzja wystawy Ludzie wolności Gminy Spytkowice – Armia Andersa*. „Rocznik Spytkowicki” 2023, nr 2, s. 148–152.
- Kaszuba Natalia: „Szlak pamięci Żydów zatorskich – dziedzictwo materialne i duchowe”. Kraków 2023. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. prof. UP Huberta Chudzio (maszyn. w zasobach Archiwum Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie).
- Kiryk Feliks: *Tradycje badań regionalnych w działalności Polskiego Towarzystwa Historycznego*. W: *Regionalizm – tradycje – wyzwania – perspektywy*. Materiały z pierwszego sejmiku Małopolskich Stowarzyszeń Regionalnych (Kraków, 1 grudnia 2006 r.). Red. Józef Hampel. Kraków: Instytut Historii Akademii Pedagogicznej w Krakowie, 2007, s. 13–21.
- Koncepcja Szlaku Niepodległości im. gen. Kazimierza Pułaskiego*. W: *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772) ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Beskidu Niskiego*. Red. Mariusz Jabłoński, Konrad Meus, Łukasz Tomasz Sroka. Kraków–Wysowa-Zdrój: Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Wysowej-Zdroju „Przekroc Granice”, 2023, b.p. [wkładka końcowa].
- Konopczyński Władysław: *Materiały do wojny konfederackiej (1768–1774)*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1931.
- Meus Konrad: *Struktura i funkcjonowanie „Towarzystwa Upiększania Miasta Wadowic i Okolicy” w okresie autonomii galicyjskiej*. „Wadoviana. Przegląd Historyczno-Kulturalny” 2008, nr 11, s. 14–28.
- Meus Konrad: *Wadowice 1772–1914. Studium przypadku miasta galicyjskiego*. Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2013.
- Pitwor Aleksandra: „Dzieje i dziedzictwo kulturowe księstwa zatorskiego w przestrzeni miejskiej. Koncepcja szlaku terenowego w obliczu nowych trendów w turystyce”. Kraków 2022. Praca magisterska napisana pod kierunkiem dr. hab. prof. UP Huberta Chudzio (maszyn. w zasobach Archiwum Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie).

- Płonka Mirosław: *Pamięć o konfederatach barskich w Beskidzie Niskim na przykładzie wybranych form materialnego dziedzictwa kulturowego*. W: *Dzieje Konfederacji Barskiej (1768–1772) ze szczególnym uwzględnieniem rejonu Beskidu Niskiego*. Kraków–Wysowa-Zdrój: Stowarzyszenie na rzecz rozwoju Wysowej-Zdroju „Przekrocz Granice”, 2023, s. 129–154.
- Rosiński Adam: *Cyberkultura i twórczość digitalna jako moda w społeczeństwie multimedialnym*. „Muzyka. Historia. Teoria. Edukacja” 2016, nr 6, s. 74–90.
- Śliwa Maciej: *Konfederacja barska od Spiszu po Bieszczady*. Kraków: Posserwis, 2019.
- Taboń Sebastian: *Regionalizm jako idea, ruch i działalność społeczno-kulturowa*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna” 2015, t. 3, z. 2 (6), s. 89–96.
- Urbaniak Andrzej: *V Kongres Regionalnych Towarzystw Kultury we Wrocławiu*. „Notatki Płockie” 1994, nr 39, s. 50–52.
- Wichman Władysław: *Moje życie. Pamiętnik zatorzanina*. Wprowadzenie, oprac. nauk. i red. Konrad Meus, Tomasz Wichman. Książnica Zatorska t. 2. Kraków–Zator: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2022.
- Wichman Władysław: *Związek Strzelecki na Zatorszczyźnie (1913–1914)*. Wprowadzenie, oprac. nauk. i red. Konrad Meus. Książnica Zatorska t. 1. Kraków–Zator: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021.

Wydawnictwa elektroniczne

- <https://bip.malopolska.pl/umwadowice,a,1373947,kompleksowa-realizacja-w-formie-zaprojektuj-i-wybuduj-projektu-pn-wrota-beskidu-malego-budowa-i-rozb.html> (odczyt: 14.03.2024).
- <https://dziennikpolski24.pl/szyce-pamiatka-na-granicy-zaborow-tablica-ktora-przypomina-walki-o-niepodleglosc/ar/c1-15907705> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://mapadotacji.gov.pl/projekty/762091> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://visitmalopolska.pl/-/szlak-galicyjskie-wadowice> (odczyt: 14.03.2024).
- <https://wadowice.pl/szlak-miejski-galicyjskie-wadowice-juz-otwarty/> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://www.it.wadowice.pl/galicyjskie-wadowice/o-szlaku-1.html> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://www.laskowa.pl/gospodarka/inwestycje-ue/prow-2014-2020/zagospodarowanie-stawow-rekreacyjnych-wraz-z-infrastruktura-towarzyszaca-w-miejscowosci-laskowa> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://www.regionalizmpolski.pl/?karta-regionalizmu-polskiego,30> (odczyt: 10.03.2024)
- <https://www.spytkowice.net.pl/gmina/wydarzenia/nowa-blog-post-108/> (odczyt: 15.03.2024).
- <https://www.spytkowice.net.pl/turystyka/muzeum-regionalne/> (odczyt: 15.03.2024).

AUTOR: Konrad Meus – dr hab. prof. Uniwersytetu Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; dyrektor Instytutu Historii i Archiwistyki; zainteresowania badawcze: historia społeczno-gospodarcza monarchii austriackiej (austro-węgierskiej) ze szczególnym uwzględnieniem Galicji, historia miast i wsi galicyjskich, dzieje instytucji gospodarczych oraz społecznych powstałych i działających w okresie porzoborowym; e-mail: konrad.meus@uken.krakow.pl.

AUTHOR: Konrad Meus – Ph.D., professor of the University of the National Education Commission in Krakow; director of the Institute of History and Archival Studies; research interests: socio-economic history of the Austrian (Austro-Hungarian) monarchy, with particular emphasis on Galicia, the history of Galician towns and villages, the history of economic and social institutions established and operating in the post-partition period; e-mail: konrad.meus@uken.krakow.pl.